

Encyklopedické heslo

KOČÁR DO VÍDNĚ

Karel Kachyňa, 1966

Námět: Jan Procházka. **Scénář:** Jan Procházka, Karel Kachyňa. **Kamera:** Josef Illík. **Hudba:** Jan Novák. **Architekt:** Leoš Karen. **Střih:** Miroslav Hájek. **Zvuk:** Jiří Lenocho. **Návrhy kostýmů:** Ester Krumbachová. **Hrají:** Iva Janžurová (Krista), Jaromír Hanzlík – mluví K. P. Thiele (Hans), Luděk Munzar – mluví Ulrich Thein (raněný), Vladimír Ptáček, Ivo Niederle, Jiří Žáček, Zdeněk Jarolímek, Ladislav Jandoš. **Výroba:** Filmové studio Barrandov, TS Švabík – Procházka. 76 min., čb, 35 mm, ŠÚ. **Premiéra:** 11. 11. 1966, obn. prem.: prosinec 1989.

Venkovské ženě oběsili na sklonku války muže. Pro výstrahu, pro pár pytlů cementu. Ráno vešli do domu smutku dva vojáci, poručili vdově připravit vůz, zapřáhnout koně a jet s nimi. Pochopila to jako boží pokyn k pomstě. Akce filmu začíná v okamžiku, kdy mlčenlivá Krista kočtuje vůz, na seně sténá raněný a vpředu kráčí s puškou vyděšený Hans. Oba vojáci jsou dezertéři, chtějí se dostat do Rakouska. Žena nepozorovaně zbavuje vojáky jejich pistole, buzoly, úmyslně maří jejich směřování ke Znojmu a myslí na nejvhodnější okamžik, kdy použije sekýru. Zatímco Hans váhá, má-li s ženou jednat přátelsky, nebo rozkazovačně, raněný v jednom ze svých procitnutí odhalí, že je žena klame, a radí Hansovi, aby ji zastřelil – ten ji jen zažene do lesa. Žena znovu Hanse najde, když ten vydlabuje hrob zemřelému raněnému. Hans ji z rozespalosti nazve mámou. Krista ho začne bít, už neschopna jej usmrtit, a posílá ho pryč, tentokrát správným směrem. Hans se ale vrátí a oba se obejmou. Za mlhavého rána najdou dvojici spící v košině partyzáni. Vojáčka přiváží, aby musel běžet za vozem, ženu znásilní a jeho zastřelí. Osamělá Krista veze domů Hansovu mrtvolu.

Podobně jako antické tragédie zkoumá i Procházkův a Kachyňův příběh vztah lidí ke kosmickému řádu světa, k boží spravedlnosti. Zkoumá ho v krajních polaritách lásky a vraždy. Řád spravedlnosti narušila válka; Němci připravili o život Kristinina muže a ona, v duchu starozákonní morálky, nevidí jiného východiska k znovunastolení harmonie, než připravit o život příslušníka nepřátelské armády. Až poté, co ji Hans mylně identifikuje jako matku, pochopí Krista (v duchu křesťanského milosrdenství), že pravou cestou k obnově kosmického řádu není smrt, ale láska. Metafyzické očištění a mravní poznání, které Krista završuje aktem fyzické lásky, je nakonec ještě jednou korigováno, tentokrát vulgární pozemskou „spravedlností“: smrti, o níž Krista tak dlouho přemýšlela, se mladíčkovi dostane z rukou partyzánů, ona sama je potupena coby zrádná cizoložnice. Mezi řádem absolutna a řádem lidským tkví propast. K procítění pravdy může člověk dospět jen individuálně, cestou utrpení, aniž nalezne porozumění u lidského houfu, jehož morálka je hrubá, řízená předsudky.

Příběh má také svůj „hlubinně psychologický“ plán (mytologický rozbor podává Jan Bernard ve studii *Obraz lesa v českém filmu šedesátých let*, kde dešifruje Kristu jako Ježibabu i Mařenku současně a také jako transformovanou bohyni země). Latentně mateřský vztah, jenž během cesty procitá mezi zdatnou autoritativní Kristou a chlapecky bezbranným Hansem (klade jí hlavu do klína) zbarvuje jejich závěrečné milostné sblížení lehkou příchutí incestu, což ještě zesiluje tabuovost takového činu. Závěrečné partyzánské zúčtování lze tudíž odsoudit jako akt kruté msty a brutality, ale zároveň připustit jako trest „z vyšší moci“, jako logické završení Kristininy a Hansovy oběti, jako uzavření kruhu slepé spravedlnosti.

Zasazením do konkrétní historické doby se mytický příběh zároveň polemicky vyjadřuje k tradičnímu chápání česko-německých vztahů a křivd. Autoři pokračují v demytizujícím pohledu na stereotypy českého vnímání hrdinství, který zahájili předchozím filmem *Ať žije republika!* (1965). *Kočár do Vídně* ukazuje, že něco jiného je nenávidět abstraktního nepřítele, a něco jiného člověka, s nímž sdílíme část cesty, dělíme se s ním o chleba, vidíme jeho slabost, slyšíme jeho dech.

Kočár do Vídně

Foto archiv

Autoři, vědomi si zřejmě rizika střetu s historickým sebevědomím českého publika, si žádoucí emocionální účinek svého díla několikrát pojistili. Především neukázali násilí, jež bylo východiskem Kristinina rozhodnutí pomstít se. (Film se vyhýbá naturalismu – ani násilí, ani smrt, ani sex nejsou přímo zobrazeny, scéna znásilnění je snímána z dálky.) Rozhodnou událost, jež motivuje Kristinino chování – oběšení jejího manžela – popsali několika větami v titulku. Tím, že se ve filmu zřekli charakteristiky vztahu mezi Kristou a jejím manželem (vzpomínky na nešťastné manželství tvoří v Procházkově novele protiváhu Kristinina vztahu k vojákovi); vyhnuli se srovnání, jímž by byl Hans konfrontován s osobností nebožtíka. Hansovu siluetu změkčuje fakt, že není Němec, ale Rakušan. Navíc vzdělaný člověk, možná učitel dějepisu (cituje letopočty). Protikladem soucitného Hanse je raněný, z jehož úryvkovitých výroků poznáme, že má za sebou ošklivou kariéru okupanta na Ukrajině; v rozhodné chvíli pak trvá na tom, aby Hans Kristu zabil. Raněný ztělesňuje typ „zlého Němce“. Oba jsou v očích domácího diváka mírně intimizováni tím, že je hrají čeští herci. Krista je nadlouho zbavena bližších charakteristik – ve vdovském oblečení, s vlasy spoutanými šátkem, sveřepým pohledem, vlídným vztahem ke koním a znalostí lesa má vskutku blíž k bohyni než ke konkrétní ženě; neurčitý je i její věk. Teprve od jistého okamžiku cesty lesem má vlasy rozpuštěny (znak divokosti, pomsty, ale také vášně) a stává se lidsky bližší bytostí.

Syžet vyniká klasicky souměrnou kompozicí. Události dramatu jsou časově i prostorově sevřeny ohradou obory. Cesta lesem těží z archetypálních konotací – symbolizuje zabloudění ve vnitřním světě nenávisti. Film má dramatickou páteř „road movie“, cesty nepřátelským územím, kde lze mezi stromy spatřit zajaté Němce pod ruským velením, kde se z bílé mlhy vynořuje nebezpečí a kam přátelský, vnější, osvobozený svět proniká jen vzdáleným hlaholem zvonů a větrem zavátým motivem dechovky na oslavu konce války. Dialog je postaven na kontrastu německého hovoření a českého mlčení, vystřídaného později lakonickými slovy, která posléze propuknou do výbuchu Kristininy emocí.

S metafyzickou rovinou příběhu souzní chrámově vážná hudba, v níž dominují varhany. Pohyblivá kamera střídá různé varianty snímání pohybu vozu, pohledy na plynoucí koruny stromů, z kozlíku na hřbety koní, či siluetu Kristy z podhledu. Exteriér kultivovaného lesa souzní se symetrií syžetové kompozice. Snímání lesa

neobsahuje žádnou lyrizaci či poetizaci, je dokumentárně věcné, přitom klasicky krásné, s příděchem tajemství, čemuž přispívá volba širokoúhlého černobílého obrazu a uplatnění přírodních zvuků lesa.

Kočár do Vídně je vrcholem tvůrčí spolupráce Jana Procházky a Karla Kachyni; jde o dílo dokonale strukturované, neobyčejně fotogenické, a přitom nepřilíši závislé na proměnách aktuálních okolností vnímání. V kontextu světové kinematografie patří k asketicky artikulovaným etickým výzvám (srov. *Kozí roh* Metodího Andonova, Bulharsko 1972, *Vzestup* Larisy Šepiřkové, SSSR 1976) jejichž strohá působivost vyvěrá z dialogu s mezními morálními zkušenostmi lidstva.

BIBLIOGRAFIE: Filmový přehled, 1966, č. 35. • Filmový přehled, 1990, č. 4, s. 2. –by, • *Procházka – Kachyňa, Kočár do Vídně*. Film a doba 12, 1966, č. 5, s. 276 – 279. • *Kočár do Vídně – očima režiséra a herečky. Úvahy a starosti nad nedokončeným filmem*. Kino 21, 1966, č. 5, s. 1 – 3. • Sv. Svoboda, *Kočár do Vídně*. Kino 21, 1966, č. 23, s. 5. • ajl [Antonín J. Liehm], [Kolem mezinárodních úspěchů...]. Literární noviny 1966, č. 43, s. 8. • Miloš Fiala, *Deziluze?* Film a doba 13, 1967, č. 1, s. 30 – 34. • Czesław Michalski, *Kočár do Vídně a česká kritika*. Film a doba 13, 1967, č. 3, s. 162 – 163. • Jiří P. Kříž, *Lidé na cestě k pochopení*. Lidové noviny 3, 1990, č. 18 (7. 3.), s. 4. • V. Merhaut, *Kočár do Vídně*. Záběr 23, 1990, č. 8 (20. 4.), s. 6. • Antonín Jelínek, *Zralý Jan Procházka*. Nové knihy 1991, č. 24 (12. 6.), s. 2. • (luk) [Jan Lukeš], *Proza a film*. Lidové noviny 4, 1991, č. 180 (5. 8.), s. 4. • Vladimír Novotný, *Scénář, kniha, film*. Mladá fronta Dnes 2, 1991, č. 130 (5. 6.), s. 4. • Vladimír Šibrava, *O přirozenosti a absurditě*. Tvorba 1991, č. 27 (3. 7.), s. 10.

CENY: XV. MFF v Karlových Varech, 1966: Třetí hlavní cena. • Trilobit FITES za rok 1967: I. Janžurová za filmy *Svatba jako řemen*, *Pension pro svobodné pány*, s přihlédnutím k hereckému výkonu ve filmu *Kočár do Vídně*. • Odměna Čs. filmu za nejúspěšnější film roku 1966 J. Procházce a K. Kachyni. Cena Čs. spisovatele 1968 J. Procházce za novelu *Kočár do Vídně* s přihlédnutím k próze *Svatá noc* (*Noc nevěsty*).

Jaromír Blažejovský